

ПРИЛОЖЕНИЕ № 17:

РЕЗЮМЕТА НА РЕЦЕНЗИРАНИТЕ ПУБЛИКАЦИИ НА БЪЛГАРСКИ И НА ЧУЖД ЕЗИК (в един документ)

Международни идентификационни номера (ISBN), имащи отношение към процедурата на конкурса:

(ISBN 978-954-326-385-1) **Бояджиев, Р.** *Изгубената Africa Sacra. Късноантичната християнска Северна Африка IV-VI в. Западните провинции Africa Proconsularis, Numidia, Byzacena и Mauretania: християнски урбанизъм, епископи и “светли” жени. Prosopographia Feminarum Christianarum, Pars II /Africa, Saec. IV-VII/.* София (Парадигма), 2019.

(ISBN 954-679-007-9) **Бояджиев, Р.** *Ранно западноевропейско монашество. Бенедиктинците и Изтокът до средата на XI в.* София, 1996.

(ISBN 978-954-91304-7-8) **Бояджиев, Р.** *Християнството в късноантичния средиземноморски свят IV - VI в. (Учебник за магистърски програми в Историческия и Богословския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“).* Фондация „Елена и Иван Дуйчеви“, София, 2019 (e-book)

(ISBN 978-619-91304-8-5) **Бояджиев, Р.** *Аспекти от историята на късноантичните и ранносредновековните Западни и Южни Балкани V - XV в. (Учебник за бакалаври във ФСлФ на СУ „Св. Климент Охридски“).* Фондация „Елена и Иван Дуйчеви“, София, 2019 (e-book)

РЕЗЮМЕТА:

Бояджиев, Р. *Късноантичното женско монашество в Рим и духовните му покровители на Апенините и в Източното Средиземноморие (между II и III Вселенски събор 381 г. до 431 г.). Prosopographia Feminarum Christianarum, Saec. IV-VI.* София, 2011 (ISBN – 978-954-91769-8-8)

/Рецензия: Герджикова, Зл. *Études balkaniques*, 2011 (XLVII), Issue No: 4 (ISSN 0324-1645), p. 184-187/.

Представяне: Рецензираният труд обема условно в диахронен план времето от средата на IV в. /владичеството на *Констанций II* (337 – 361 г.) и *Констанс* (337 – 350 г.) и папа *Юлий I* (337 – 352 г.)/ почти до средата на V в., т.е. царуването на *Теодосий II* (408 – 450 г.) на Изток и управлението на *Валентиниан III* (425 – 455 г.) и папа *Лъв I* (440 – 461 г.) на Запад. Но това е главно “периферията”, а фокусът на изследването в действителност пада върху последната четвърт на IV-то и първата четвъртина на V-то столетие. Казано накратко - това е отрязъкът от време между II (381 г.) и III Вселенски събор (431 г.). В центъра на изследването стои внушителна галерия от образи на известни и почти непознати италиийски “светли” жени (*feminae clarissimae*) от четвъртото и петото столетие, поставили основите на женското монашество в латинския Запад. Успоредно с образите на емблематични фигури като Мелания Старша, Мелания Младша, Паула, Марцела, Евстохиум и много други са проследени съдбите на мъжете християни, покровители на ранните монахини в един иначе подчертано мъжки свят - такива като: Йероним, Руфин от Аквилея, папи, епископи, църковни писатели и др. Във фокуса на изследването са както монашеските центрове на Изток - в Палестина и Египет (Нитрия, Скетис и др.), така и монашески средища основно на Апенините.

Може да се каже, че трудът е един от първите у нас, който засяга подобна историческа проблематика за ранното женско монашество (успоредно с някои докторантски дисертации). Съществена част от изследването обаче включва т.нар “просопографски раздел” (*prosopographia femininarum*) - персонификацията на изявени личности - християнки от онова време. С приносен характер е оригиналният раздел, базиран на някои общи чуждестранни просопографски изследвания. Тук са представени всички известни данни от извори или надгробни надписи, отнасящи се до жени - християнки, девиси или жени - “ментори” от Апенините, както и от други римски провинции (данни за християнки и от нашите земи), живели между средата на IV и първата половина на VI в. Включен е и цялостен справочен апарат за ранните монашески центрове и имена на градове - църковни средища в голяма част от Римската империя, заедно със съвременните им имена. Изследването би могло да бъде от полза за младите български историци на ранната църква.

Бояджиев, Р. *Ранно западноевропейско монашество. Бенедиктинците и Изтокът до средата на XI в.* София, 1996 (ISBN 954-679-007-9).

Представяне: Книгата многократно е била обект на позовавания. В центъра на труда фокусът е насочен към историята на ранното бенедиктинско монашество. В текста се третира широк спектър от проблеми, касаещи някои характеристики на християнските монашески общности в един относително дълъг период от време - между IV - V в. и средата на XI в. (условно до Схизмата от 1054 г.). Осветлени са и някои страни както на предбенедиктинската монашеска традиция на Запад, така и каналите, по които цял комплекс от ранни християнски идеи от източното Средиземноморие са преминали на Запад. В светлината на ранната църковна география в текста са разгледани определени черти на монашеската култура по региони, като например Апенините, Галия, Ирландия, германските земи и пр. Посредством приюмите на интердисциплинарното научно изследване в сравнителен план са представени обобщено ред характеристики на манастирската институция, монашеския статут, мисионерската политика както на Запад, така и на Изток - във Византия.

Може да се постави въпросът, защо хронологичната рамка на разглежданата тема е определена условно до средата на XI в. или, още по-конкретно, до църковната Схизма от 1054 г.? Прието е да се смята, че в общ план средата на XI в. бележи началото на повратен етап в развитието на западната църква, а и на феодалните структури в Западна Европа като цяло. До този момент вече пет столетия бенедиктинското монашеско братство разнася славата на най-старата, многобройна и добре организирана монашеска общност в Западна Европа. От 529 г. насетне последователите на св. Бенедикт от Нурсия и на монашеското му правило *Regula s. Benedicti* век след век са градили новата християнска култура, а на места са влезли в ролята и на своеобразен мост за предаване и преосмисляне в християнски дух на античната ученост в по-ново време. Абат Бенедикт бил почитан с определения като “основател” или “баща на западното монашество”. Въпреки някои хиперболизиращи тенденции, бенедиктинците са останали в историята като синоним на богата християнска ученост, строга рационална йерархична структура и неуморна строителна активност. Като резултат, до началото на второто хилядолетие старите римски провинции се покрили с абатства и с мрежа от поклоннически пътища.

Приносът на тази научна разработка се заключава в това, че се прави опит да се запълнят някои ниши в съвременната ни историография, що се отнася до определени аспекти на монашеската култура най-вече в Западна Европа условно до средата на XI в. От една страна е направена обобщаваща оценка “отвисоко”, а от друга страна е изследвана по-конкретната историческа част за делото на Бенедикт от Нурсия, неговата *Regula s. Benedicti* и прототипите ѝ; също така засегнат е и сблъсъкът на бенедиктинските мисионери със самобитното келтско християнство. Направен е и опит да се извърши систематично представяне на някои моменти от историята на ранното монашество приоритетно в Западна Европа от IV в. до средата на XI в. Чрез прилагането на комплексен метод на проучване е подложен на анализ и съпоставка типът на западния (бенедиктинския) и източния (в частност византийския) монах. Направен е и опит да се изгради сравнителна картина на манастирите на Запад и на Изток условно до средата на XI в.

Бояджиев, Р. *Изгубената Africa Sacra. Късноантичната християнска Северна Африка IV-VI в. Западните провинции Africa Proconsularis, Numidia, Byzacena и Mauretania: християнски урбанизъм, епископи и “светли” жени. Prosopographia Feminarum Christianarum, Pars II /Africa, Saec. IV-VII/.* София (Парадигма), 2019 (ISBN 978-954-326-385-1).

Представяне: Тази монография съдържа 491 с. и включва пет глави, както и просопографска част. Умишлено структурата на организиране на тома е повторена почти идентично по: *Късноантичното женско монашество в Рим* (София, 2011). Целта е да се оформи обща рамка, включваща историческа част (касаеща даден регион от късноантичната римска империя), а също така и обемна просопографска част на жените - християнки от разглежданата област. Търсено е сходство в оформлението на рубриците подобно на ред известни основополагащи просопографски изследвания. И в двете монографии отзад е приложена обемна библиография, разделена на тематични дялове.

Тази книга цели да разгърне по-детайлна картина на урбанистичното развитие и християнския живот в част от провинциите на Северна Африка от четвъртото приблизително до края на шестото столетие. Като географски обхват това са горе-долу земите на днешния централен Магреб или по-точно старите римски провинции *Africa Proconsularis*, съседните ѝ *Numidia*, *Byzacena*, както и

отстоящата западно неголяма по площ *Mauretania Sitifensis*, а по посока на Гибралтар - части от крайбрежната *Mauretania Caesariensis*. Земите на Северна Африка са може би идеалните „лабораторни“ условия, в които може да се градят исторически възстановки в рамките на една „пост-християнска“ култура. Това може бъде извършено в относително тесен географски пояс, лишен от дълбочина в посока на юг към Сахара.

Гл. I: *Историческа рамка. Северозападна Африка между II в. пр.н.е. и VI в.* (с. 25 и сл.) прави опит в един умишлено не голям обем да представи обратите в богатата историческа съдба на западната част на Северна Африка в продължение на близо седем века. Историята на тази територия не може да бъде осмислена, без да се хвърли мост назад във времето към пуническата предистория на района.

Гл. II: „*Провинциалната*“ ситуация в късноантична Северна Африка (III - VI в.) (с. 54 и сл.) и Гл. III: „*Уникалният африкански урбанизъм и стопанство*“ (с. 64 и сл.) разкриват други аспекти от африканската действителност от онова време. Просперитетът на знаменитите равнинни провинции между второто и четвъртото столетие се дължи на забележителната градска култура по онова време. Докато в началото на V в. на Апенините от град на град напредват процесите на деструкция, то напр. в провинциите „Africa Proconsularis“ и „Byzacena“ все още се създават нови мащабни строежи, за което в текста са приложени и конкретни примери.

Централната част от книгата е гл. IV: „*Africa Sacra - ранното африканско християнство. Църковни деятели и извори за периода. Християнските късноантични градежи в цифри*“ (с. 87 и сл.). В нея е направен опит задълбочено да бъде изградена картина на африканската верска ситуация през късноантичния период. Описани са събития, свързани с дейността и духовното наследство на св. Киприан († 258 г.), преминава се през ранните християнски гонения, за да се достигне до времето на живота на Августин Блажени (от Hippo Regius; † 430 г.). Печалната слава на антихристиянските гонения е предадена посредством детайлно разглеждане на типовете и групите християнско мъченичество. В края на главата, вследствие на обработка на обемен емпиричен материал, е изведена статистическа картина на приблизителния брой християнски базилики по провинции и градове, на броя на храмовите кораби и

съответно на размерите им.

Гл. V: “Урбанистична и археологическа картина. Епископско присъствие по градове в западните африкански провинции” (с. 137 и сл.) предава подробната езическа, като и християнска строителна активност в тези пет африкански провинции. В рубриците по провинции са включени към 55 големи или по-малки града, начело със забележителния Картаген. В края на портрета на всеки град са представени данни за имената на всички известни до днес градски епископи. Имената на споменатите в текста жени - християнки кореспондират със съответните просопографски рубрики от втория дял на труда.

На с. 287 смислово е поставено началото на втората част на труда - т.е. на същинската просопографска част: “*Prosopographia feminarum christianarum (Saec. IV - VII), Pars II . Просопографски корпус на жените - християнки от провинциите Africa Proconsularis, Numidia, Byzacena и Mauretania /втората половина на IV в. - средата на VII в./*”. Азбучно тук са предадени портретите на около 160 жени - християнки от разглежданите африкански земи между IV и началото на VII в. (според епиграфски или литературни данни). Може с увереност да се твърди, че втората част на труда е по своему новаторска. Досега не е изготвяна просопография само на жените - християнки от посочения период. Този просопографски опит е своеобразно продължение на женската християнска просопография (но за други части на империята) отпреди няколко години. В края са приложени различни показатели на съборите, на античните или съвременните арабски градове, както и два индекса.

Бояджиев, Р. Панонско-мизийският лимес през Късната античност и християнските надгробни паметници от района на Sirmium и по Средния Дунав. - В: *Realia Byzantino-Balkanica. Сборник в чест на 60 годишнината на проф. Христо Матанов.* София, 2014 (ISBN 978-954-378-118-8), с. 85-106

В началото си тази статия насочва вниманието на читателя към историческата картина по среднодунавския *limes* между II и V в. Описана е появата на група от нововъзникнали по дунавското течение нови градове, които привлекли впоследствие големи групи от легионери - ветерани, както и

търговци от северните Апенини - по т.нар. "кехлибарен път". Експанзията започнала по времето на император Траян в Горна Мизия във връзка с колонизацията на тези богати на мед, олово и сребро райони. Предадена е и хронологията на нелеките битки на римляните с племената на германи, сармати, карпи. След напускането на земите на провинция Дакия (северно от Дунава), по лимеса били разположени два нови легиона - Legio V Macedonica и Legio XIII Gemina. В текста е направена характеристика и на реформите в района по време на управлението на император Галерий и особено при Диоклециан. Следва времето на противостоенето между Лициний и Константин по тези земи, като вторият не е бил много популярен в района на средищния Sirmium; това по-късно довежда и до неговия постепенен упадък. Историческият преглед завършва с бурните събития от средата на V в., когато хуните унищожават всичко по пътя си южно от Дунава.

Втората част на статията е посветена на християнизиранието на дунавския лимес и на установяване там на нова религиозна среда. Представена е хронология и на изтощителните борби между "ариани" и "никейци". Отчетено е и значението на църковните събори в Сердика (323 г.) и Сирмиум (378 г.). По това време продължават и враждите между поместните епископи, представители на двете враждуващи християнски фракции. Тук е насочен поглед и към християнската епиграфика от района, отчитайки пъстрата картина на латинска и гръцка езикова среда. В края на представения материал са разгледани конкретно избрани образци от надгробните паметници в района, предоставящи изобилен материал в полето на християнската просопография.

Бояджиев, Р. Християнките, живели в Западните предели на Римската империя през IV - VI в., в призмата на женската християнска просопография /статистика и демографски характеристики/. – В: *Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“*. ЦСВП „Иван Дуйчев“, Т. 98 (17), (ISSN 1311-784X). София, 2013, с. 193-204.

Тази статия борави с конкретен епиграфски материал: приложен е пример за разпространението на женското име *Ianuarina* в Tomis (Малка Скития), Satafis (Африка), Tyndaris и Faventia (на Апенините). Направена е характеристика на

“депата” за извличане на информация за жени - християнки: обемният епистоларен корпус на църковните писатели Йероним, Августин и др.; епиграфските паметници; дарителските надписи и пр. Така по комплексен път се извлича необходимата информация, за да се обобщят данните за изграждане на пълен социален профил (в рамките на възможното) на късноантичната жена - християнка.

Бояджиев, Р. Разпространението на християнството сред жените по време на управлението на Константин Велики и през следконстантиновия период. - В: *Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“*. ЦСВП „Иван Дуйчев“ (Културни мостове. Минало и съвремие), Т. 99 (18), (ISSN 1311-784X). София, 2017, с. 641-649.

В тази статия вниманието е насочено към десетилетията от първата половина на четвъртото столетие и по-конкретно към периода на управлението на император Константин Велики (306-337 г.). Направен е социален “разрез” на столетието и на разслоението в аристократичната прослойка в Източната част на Империята, а и в Рим. Изграден е групов портрет на около дузина водещи жени - християнки, а също и на тесните им връзки с големите християнски фигури от онова време - Амброзий Медиолански, Йероним или Августин от Хипон. Направена е характеристика на семейната среда, както и на каналите за проникване на християнските ценности в семейството - главно по линия на жените. В крайна сметка женското християнство от ерата на император Константин представлява синкретична смес от примери на ранно женско поклонничество (Egegia), на основани ранни женски “латински” манастири по Светите места, както и на систематичното привличане на мъжете от аристократичните среди в лоното на новата монотеистична религия.

Бояджиев, Р. Северноафриканският лимес и „предлимес“, тяхната християнска градска среда и стопанство през IV - VI в. - В: *Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“*. ЦСВП „Иван Дуйчев“ (Културни мостове. Минало и съвремие), Т. 99 (18), (ISSN 1311-784X). София, 2017, с. 145-162.

В началото е извършен детайлен преглед на по-старата, а и на съвременната

историография, свързана с изследванията на териториите на днешен Тунис, Алжир и Мароко. Докато изследванията от края на XIX до средата на XX в. са монопол почти изцяло на френски учени, последните 20- 30 години в тази сфера усилено се намесват археолози и учени от Германия, Англия, Америка, Полша и ред други държави. В статията са предадени в сбит вид изследванията в областта на урбанистиката, стопанството (с конкретни примери), както и на различни аспекти на провинциалната история по тези северноафрикански земи.

Boiadzhiev, R. Χριστιανές γυναίκες της περιοχής των Αλεννίνων με διαπιστωμένο κύκλο ζωής βάσει των επιγραφών (μέσα 4ου - μέσα 6ου αι.): Δημογραφικά χαρακτηριστικά. – In: *Aureus. Volume dedicated to prof. Evangelos Chrysos.* (Eds.: Koliass, T.; K. Pitsakis), [Institute of Historical research - Athens]. Athens, 2014 (ISBN 978-960-9538-26-8), σ. 57-73.

В този обемен том от над 800 страници, посветен на гръцкия учен проф. Хрисос, е представена и статия на Р. Бояджиев в гръцки превод. Преводът е: “Християнки от Апенините с фиксиран жизнен цикъл в надписи от средата на IV до средата на VI в.: демографски характеристики по епиграфски данни”. В началото е изяснен научният апарат и дефинициите, свързани с понятия като “просопография”, “женска християнска просопография”, както и обхвата на изследвания епиграфски материал. Разгледан е и въпросът защо конкретно разглежданите епиграфски паметници произхождат само от Апенините. Тази статия се доближава до някои изследвания с демографски характер, но в конкретния случай борави с данни, извлечени от късноантични паметници. Детайлно са разгледани профилите на 72 християнски, за които археологията е предоставила точни данни за година на раждане и смъртта, както и на някои личностни и социални характеристики (данни за целибат, за семейно положение и др. маркери). Приложена е и информация за населените места или храмовете, където са открити надгробните стели или мозайки (съответно корпусите с информация). Приносният характер на наблюденията е, че на базата на конкретен археологически материал е извлечена информация за жизнения цикъл на жените - християнки: средна продължителност на живота, данни за детска смъртност или за диапазон на сключване на брак (обикновено с долна

граница между 12 и 14 годишна възраст). Информацията е обобщена детайлно в таблици.

Boiadzhiev, R. La diffusione del cristianesimo fra le donne in epoca costantiniana. – In: *La figura di Costantino imperatore e l'ideologia imperiale nella storia culturale, religiosa e civile dei Paesi slavi* (a cura di Fr. Braschi; M. Di Salvo), [Accademia Ambrosiana; Slavica Ambrosiana, 4]. Milano, 2013 (ISBN 978-88-7870-842-6), p. 37-48.

През последните няколко десетилетия в науката е писано толкова много за времето на управлението на император Константин I, че може с убеденост да се твърди, че образът на императора е подлаган на една дори прекомерна идеализация. По-същественото обаче е друго: независимо дали „цезар“ Константин още през 306 г. е деклариал толерантност по отношение на равнопоставеността на религиите или Галерий впоследствие е издал едикт за толерантност през 311 г., значимостта на Медиоланския едикт от 313 г. е неоспорима, както за църквата, така и за историческата наука. С официалното си признаване християнската религия навлиза в период на подем в своята история.

Показателно е, че, когато през втората половина на IV в. обществената висша прослойка все повече се християнизира, често първо жените в аристократичните семейства намират пътя към църквата. Финансовите ресурси, над които имат власт, им позволяват развиването на щедра благотворителност към общността, както и впоследствие помощ при строителството и поддръжката на храмове и ранни ценобии. Тези благородни аристократки, посредством полагането на основите на своите прото-манастири, си спечелват изключителен авторитет в християнския социум. Аскетичните християнски мини-общности първоначално формират ядрото си от самата аристократична фамилия (например *Anicii*, *Petronii* и др.), както и от домашния ѝ персонал. Изграждат се и тесни, често противоречиви, политически контакти между римската сенатска аристокрация и първите християнските императори.

Поради близките фамилни и духовни връзки е възможно преди всичко да бъде композиран групов портрет на около дузина водещи жени - християнки, които обхващат три до четири генерации от първата четвърт на IV в. до

началните години на V в. Тази женската християнска „листа“ основно се базира на писанията (и в частност на епистоларния корпус) на св. Йероним. Неговите писма до и от римските благородни матрони Паула, Евстохиум, Марцела и ред други илюстрират фундаменталните му виждания относно аскетизма на четвъртото столетие. Приемайки писмените свидетелства на Йероним и Амброзий Медиолански, то може да се заключи, че тези женски общности представляват „връхната точка“ на малък, но концентриран изблик на аскетизъм на Апенините (а и на Изток) от времето на края управлението на Константин Велики и през следващите 60 до 70 години.

Обобщено женското християнство от ерата на император Константин представлява синкретична смес от ранно женско поклонничество (с представител например Егерия), от основани „латински“ манастири по Светите места (Паула, Мелания и др.), от политическите съюзи на мъжете - представители на знатните римски родове от четвъртото столетие. Не трябва да се забравят и групите на жените - християнки от края на IV в. и в самия Константинопол, но това е една отделна тема.

В трудния процес на постепенната християнизация на римската аристокрация през IV - V в. на жените е отредено заслужено място. Разбира се, имайки предвид времето, в което живеят, ролята на жените - християнки като инициаторки на християнска „пропаганда“ сред мъжете не трябва да се преувеличава. След 380 г., при управлението на император Теодосий I, правилата в църковната структура се променят чувствително.

“Женска” християнска епиграфия и епистолография от константиново и следконстантиново време: в късноантичните епиграфски паметници (стели, саркофази), официални надписи, стенни или подови църковни мозайки, както и от преписи на литературни (и епистоларни) текстове „извират“ имената на множество християнки. Според латинската традиция те са описвани например като: *clarissima femina*; *religiosa femina* и пр.; а според гръцката епиграфика жените са описани като: *δοῦλη Χ(ριστο)ῦ*, *μονῆς* и т.н.

Т.нар. „женска просопография“ стъпва основно на две колони. Първо - това са съхранените надписи с нехристиянски и християнски генезис (надгробни епиграми, „спомоществователни“, възпоменателни надписи и т.н.). Една втора група (по-пространна и богата на информация) обособяват писмата (*epistulae*), речите и други литературни форми (напр. *Relationes* на Симах, *Res*

Gestae на Амиан Марцелин, *Epigrammata Bobbiensia* и др).

Интерес представляват някои аспекти на демографията през късната античност: процесите на раждане, възпроизводство / безбрачие, застаряване и смърт сред жените. Не е за пренебрегване и описаният религиозният статус на отделните християнки. Известно е, че аристократките в римската империя се омъжват рано (между 10/11 и 14 години). Неомъжените жени са изключение в аристократичните среди. От сухите цифри, извлечени от епиграфските паметници, става ясно, че, взето статистически, може да се фиксира средната продължителност на живота на християнките от онази епоха. В хода на изследванията се оказва, че в около 14 % от епиграфските или писмените паметници (*epistalae*) се съдържат данни за точната продължителност на живота на жените християнки. Жените от константиново време (т.е. IV в.) имат среден жизнен цикъл, равняващ се на ок. 37 години (от 32 паметника).

През следващия V в. средната възраст на жените - християнки от Апенините достига съответно е 43 г., а за тези от Северна Африка например е ок. 45 г. На границата на петото и шестото столетие средната възраст е вече приближава дори 50 години. Периодите на разорение и военни интервенции оказват влияние върху кривата на продължителността на живота. Безусловно в някои изводи може да се появи и факторът „статистическата грешка”.

Епиграфски свидетелства за разпространението на името „*Константина*” / „*Констанция*” от епохата на император Константин Велики: Известно е че по времето на управлението на император Константин и синовете му закономерно се наблюдава силно разпространение на името на императора или на негови производни. Името на първия християнски император става все по-разпространено. По просопографски данни през IV в. името *Constantius* (17), *Constantianus* (5), *Constans* (5) и *Constantinus* (ок. 5) носят общо 32 нобили. През V в. имената *Constantius* (18), *Constantianus* (5), *Constans* (3) и *Constantinus* (22) се носят вече от около 50 мъже. Пренебрежимо по-малък брой жени обаче християнки носят с „постоянство” името *Констанция*. През IV в. са известни (съхранени) имената на не повече от 4 - 5 християнки с това име. Името *Констанция* (сестрата на Константин I) и *Константина* (дъщеря му) са сред най-уважаваните в двора.

Нови открития в областта на женската християнска просопография безусловно биха хвърлили още светлина върху живота на жените християнки от периода на управлението на император Константин Велики.

Boiadzhiev, R. *Late Ancient Women's Monasticism in Rome and its Spiritual Patrons on the Apennines and the Eastern Mediterranean (between the IInd and IIIrd Oecumenical Council from 381 to 431). Prosopographia Feminarum Christianarum, Saec. IV-VI.* Sofia, 2011 (ISBN-978-954-91769-8-8).

Review: Gerdjikova, Zl. *Études balkaniques*, 2011 (XLVII), Issue No: 4 (ISSN 0324-1645), p. 184-187.

Presentation: The reviewed paper covers contingently on a diachronic level the period from the middle of the IV century / the domination of Constantius II (337-361) and Constans (337-350) and Pope Julius I (337-352) /almost until the V century or better the reign of Theodosius II (408-450) in the East and the reign of Valentinian III (425-455) and Pope Leo I (440-461) in the West. But this is mainly the “periphery”, and the focus of the study actually falls on the fourth quarter of the fourth century and the first quarter of the 5th century. In short, this is the time span between II (381) and III Oecumenical Council (431). At the center of the study are an impressive gallery of images of famous and almost unknown Italian “feminae clarissimae” from the IV and V centuries that laid the foundations of female monasticism in the Latin West. Along with the images of emblematic figures such as Melania the Elder, Melania the Younger, Paula, Marcella, Eustochium and many others, are rrepresented the destinies of the christian men, patrons of the early nuns in a however masculine world, such as: Hieronymus, Rufinus of Aquileia, popes, bishops, church writers and others. In the focus of the study are the monasteries of the East - in Palestine and Egypt (Nitrian Desert, Scetes, etc.), as well as monastic community mainly of the Apennines.

One could say that the work is one of the first in Bulgaria, which deals with such historical problems about the early women monasticism (along with some PhD dissertations). However, an important part of the study includes the so-called “prosopographia femininarum” - the personification of prominent Christian women of that time. The original section which contributes is based on some general foreign prosopographical studies. Here are all the known data of sources or burial inscriptions referring to christian women, virgins or women - “mentors” from the Apennines, as well as other Roman provinces (information on christian women from our regions) who lived between mid-IV and the first half of the VI century. There is included a complete reference apparatus for the early monastic centers and city names - church

centers in a big part of the Roman Empire, along with their modern names. The study could be of benefit to young Bulgarian historians with focus on the early church.

Boiadzhiev, R. *An early West European Monasticism. Benedictines and the East until the middle of the XI century.* Sofia, 1996 (ISBN 954-679-007-9).

The book has been repeatedly referenced. At the heart of this work the focus is on the history of early Benedictine monasticism. The text deals with a wide range of problems concerning some characteristics of christian monastic communities in a relatively long period of time - between the IV - V centuries and the middle of the XI century (conditionally until the Schism of 1054). Some countries have been highlighted in both the pre-benedictine monastic tradition in the West and the channels on which a whole set of early christian ideas from the eastern Mediterranean have passed to the West. In the light of early church geography, the text examines certain traits of monastic culture by region, such as the Apennines, Gaul, Ireland, German lands, etc. By means of the interdisciplinary scientific research, a comparative set of characteristics of the monastic institution, monastic status, missionary policy in both the West and the East - in Byzantium.

The question may be asked why the chronological framework of the subject under discussion has been indicatively determined until the middle of the XI century or, more specifically, by the church Schism of the year 1054? It is accepted that, in general, the mid-XI century marks the beginning of a turning point in the development of the western church, and of the feudal structures in Western Europe as a whole. So far for five centuries Benedictine monastic brotherhood has spread the glory of the oldest, most numerous and well organized monastic community in Western Europe. From the year 529 on, the followers of St. Benedict of Nursia and his monastic rule *Regula s. Benedicti* century after century have built the new christian culture, and in some places they have also become a bridge to transmit and reevaluate the christian spirit of antique learning in more recent times. Abbot Benedict was honored with definitions of “founder” or “father of Western monasticism”. Despite some hyperbolizing tendencies, Benedictines have remained in history as a synonym for rich christian learning, a strictly rational hierarchical structure, and tireless construction activity. As a result, until the beginning of the second

millennium, the old Roman provinces covered abbeys and a network of pilgrimage paths.

The contribution of this scientific work is that attempts are made to fill some niches in our modern historiography as regards certain aspects of monastic culture, especially in Western Europe indicatively until the middle of the XI century. On the one hand, a summary assessment was made “from above”, and, on the other hand, the more specific historical part of the case of Benedict of Nursia, his *Regula s. Benedicti* and its prototypes; the clash of Benedictine missionaries with authentic Celtic Christianity is also taken into consideration. An attempt has also been made to systematically present some moments from the history of early monasticism as a priority in Western Europe from the IV century to the middle of the XI century. By applying a complex method of study, the type of the western (Benedictine) and the eastern (in particular the Byzantine) monk are analyzed and compared. An attempt was made to build a comparative picture of the monasteries in the West and the East indicatively until the middle of the XI century.

Boiadzhiev, R. *The lost Africa Sacra. Late Christian North Africa (IV-VI centuries). Western Provinces of Africa Proconsularis, Numidia, Byzacena and Mauretania: Christian Urbanism, Bishops and “Saint” Women. Prosopographia Feminarum Christianarum, Pars II / Africa, Saec. IV-VII /*. Sofia (Paradigma), 2019 (ISBN 978-954-326-385-1).

This monograph contains 491 pages and includes five chapters as well as a large prosopographical part. Deliberately, the structure of the organization of the volume was repeated almost identically in: *Late-Ancient Women's Monasticism in Rome* (Sofia, 2011). The aim is to form a general framework, including a historical part (concerning a region of the late ancient Roman empire), as well as a large prosopographical part of Christian women in the area under consideration. Similarity is sought in the layout of the headings, similar to a number of well-known fundamental prosopographical studies. In both monographs is present a voluminous bibliography, divided into thematic titles.

This book aims to give a more detailed picture of urban development and Christian life in part of the provinces of North Africa from the fourth to the end of the

sixth century. As a geographic scope, these are the lands of the present-day central Maghreb, or, more precisely, the old Roman provinces of Africa Proconsularis, its neighbors Numidia, Byzacena, and to the west of the Mauretania Sitifensis, and in the direction of Gibraltar - parts of the coastal Mauretania Caesariensis. The lands of North Africa present perhaps the ideal "laboratory" conditions in which historical reproductions can be constructed within a "post-christian" culture. This can be done in a relatively narrow geographic zone, devoid of depth heading south to the Sahara.

Chapter I: Historical Framework. Northwest Africa between II century BC and VI century (pp. 25 et seq.) represents an attempt in a deliberately not large volume to present the rotations in the rich historical destiny of the western part of North Africa for nearly seven centuries. The history of this territory can not be rationalized without casting a bridge back in time to the Punic prehistory of the area.

Chapter II: The „Provincial“ Situation in Late Ancient North Africa (III - VI century) (pp. 54 et seq.) and chapter III: “Unique African Urbanism and Economy” (pp. 64 et seq.) reveal other aspects of the African reality of that time. The prosperity of the prominent lowland provinces between the second and fourth centuries is due to the remarkable urban culture of that time. While the process of destruction is advancing in the beginning of the V century of the Apennines from city to city, in the provinces Africa Proconsularis and Byzacena new large-scale constructions are still being built, whereas concrete examples are given in the text.

Maybe the central part of the book is Chapter IV: “Africa Sacra - Early African Christianity. Church Activists and Sources for the Period. Christian Late Antique Buildings in Numbers” (pp. 87 et seq.). It is an attempt to create a profound picture of the African religious situation in the late antiquity. Events related to the activities and spiritual heritage of St. Cyprian († 258) are described, then the early christian persecutions only to reach the life of Augustine of Hippo (by Hippo Regius; † 430). The mournful glory of anti-christian persecutions was passed through a detailed examination of the types and groups of christian martyrdom. At the end of the chapter, due to the processing of voluminous empirical material, there is a statistical picture of the approximate number of christian basilicas in provinces and cities, the number of temples and their dimension.

Chapter V: “Urban and archeological picture. Episcopal Presence in the Cities in the Western African Provinces” (pp. 137 et seq.) reports a detailed pagan and

christian construction activity in these five African provinces. In the division by provinces are included about 55 larger or smaller cities, headed by the remarkable Carthage. At the end of the portrait of each city are presented data on the names of all known today city bishops. The names of the christian women mentioned in the text, correspond to the relative prosopographical rubrics from the second part of the study.

Page 287, is the symbolic beginning of the second part of the work - i.e. of the actual prosopographical part: "Prosopographia feminarum christianarum (Saec IV - VII), Pars II. Prosopographical Corpus of christian Women from the Provinces of Africa Proconsularis, Numidia, Byzacena and Mauretania /second half of the IV century - mid-VII century /". The portraits of about 160 christian women from the aforementioned African lands between the IV and the beginning of the VII century (according to epigraphic or literary data) were portrayed alphabetically here. One can confidently state that the second part of the study is innovative. Until now, no prosopography has been made of christian women of that period. This prosopographical experience is a kind of continuation of the female christian prosopography (but for other parts of the Empire) of a few years ago. In the end, different indices to the Councils, ancient or modern Arab cities, as well as two indices are attached.

Boiadzhiev, R. The Pannonian-Moesian Limes in the Late Antiquity and the christian Gravestones from the region of Sirmium and the Middle Danube. - In: *Realia Byzantino-Balcanica. A collection in honor of the 60th anniversary of Prof. Hristo Matanov.* Sofia, 2014 (ISBN 978-954-378-118-8), pp. 85-106.

In the beginning this article draws the reader's attention to the historical picture of the limes of the middle Danube between the II and the V centuries. It is described the emergence of a group of new cities on the Danube, which later attracted large groups of legionaries - veterans and merchants from northern Apennines - the so-called "amber road". The expansion began during the reign of emperor Trajan in Upper Moesia in connection with the colonization of these areas rich in copper, plumbum and silver. Also given the chronology of the difficult battles of the Romans with the tribes of Germans, Sarmatians, Carpi. After leaving the lands of Dacia province (north of the Danube), two new legions - Legio V Macedonica and Legio XIII Gemina - were located on the limes. The text also describes the reforms in the region during the

reign of emperor Galerius and especially in Diocletian. Following, it is the time of the opposition between Licinius and Constantine on these lands, while the second was not very popular in the area of Sirmium; this later led to his gradual decline. Historical review ends with the stormy events of the mid-V century, when the Huns destroy everything on their way south of the Danube.

The second part of the article is dedicated to the Christianization of the Danube Limes and the establishment of a new religious environment there. There is included also a chronology of the exhausting struggles between "Arians" and "Nicaeans". The importance of the church councils in Serdica (the year 323), as well as in Sirmum (the year 378) is also taken into account. At that time, the hostilities between the local bishops, representatives of the two warring christian factions, continued. Here, the attention is drawn to the christian epigraphy of the region, taking into account the varied picture of the Latin and Greek language environment. At the end of the presented material, selected specimens of tombstones from the area, which provide abundant material in the field of christian Prosopography, were examined.

Boiadzhiev, R. Christian women, who lived in the Western borders of the Roman Empire in the IV - VI c., in the prism of the christian women's prosopography (statistics and demographic characteristics). - In: *Yearbook of Sofia University "St. Kliment Ohridski"*. Centre for Slavo-Byzantine Studies "Prof. Ivan Dujcev", T. 98 (17), (ISSN 1311-784X). Sofia, 2013, pp. 193-204.

This article deals with a specific epigraphic material: An example of the diffusion of the female name Ianuaria in Tomis (Scythia Minor), Satafis (Africa), Tyndaris and Faventia (of the Apennines) is attached. A characterization of the "depots" to retrieve information for christian women was made: the voluminous epistolary corpus of the church writers, Hieronymus, Augustine and others; epigraphic monuments; donor inscriptions, etc. Thus, the necessary information is extracted in a comprehensive way to summarize the data for building a complete social profile (as far as possible) of the late ancient christian woman.

Boyadzhiev, R. The spread of Christianity among women during the reign of Constantine the Great and during the post-constantinian period. - In: *Yearbook of*

Sofia University "St. Kliment Ohridski". Centre for Slavo-Byzantine Studies "Prof. Ivan Dujcev" (Cultural Bridges, Past and Present), T. 99 (18), (ISSN 1311-784X). Sofia, 2017, pp. 641-649.

In this article attention is directed to the decades of the first half of the fourth century and, in particular, to the period of the reign of emperor Constantine the Great (306-337). There has been a social "section" of the century and the stratification in the aristocratic class in the eastern part of the Empire, and in Rome. A group portrait of about a dozen leading christian women, as well as their close ties to the great christian figures of that time - Aurelius Ambrosius, Augustine of Hippo. A characterization of the family environment as well as of the channels for the penetration of the christian values in the family - mainly women's - has been made. In the end, the female Christianity of Emperor Constantine's era represents a syncretistic mixture of examples of early Egeria, of basic early female "latin" monasteries in the holy places, and of the systematic attraction of men from aristocratic circles to the bosom of the new monotheistic religion.

Boiadzhiev, R. North African Limes and "Pre-limes", their christian urban environment and economy in the centuries IV - VI - In: Yearbook of Sofia University "St. Kliment Ohridski" *Centre for Slavo-Byzantine Studies "Prof. Ivan Dujcev" (Cultural Bridges, Past and Present), T. 99 (18), (ISSN 1311-784X). Sofia, 2017, pp. 145-162.*

At first, a detailed review of the older and contemporary historiography related to the research on the territories of present-day Tunisia, Algeria and Morocco was carried out. While research from the late XIX to the mid-XX century is a monopoly almost entirely by French scientists, the last 20 to 30 years have intervened archaeologists and scientists from Germany, England, America, Poland and a number of other countries. In the article are presented in a concise manner the studies in the field of urbanism, the economy (with concrete examples), as well as various aspects of the provincial history of these lands of North Africa.

Boiadzhiev, R. Χριστιανές γυναίκες της περιοχής των Απεννίνων με διαπιστωμένο κύκλο ζωής βάσει των επιγραφών (μέσα 4ου - μέσα 6ου αι.):

Δημογραφικά χαρακτηριστικά. – In: *Aureus. Volume dedicated to prof. Evangelos Chrysos*. (Eds.: Koliass, T.; K. Pitsakis), [Institute of Historical research - Athens]. Athens, 2014 (ISBN 978-960-9538-26-8), σ. 57-73.

In this voluminous book of more than 800 pages, dedicated to the Greek scientist Prof. Chrysos, an article by R. Boiadzhiev is presented in Greek translation. The translation is: “Christian women from the Apennines with a fixed lifecycle in inscriptions from the middle of the IV to the middle of the VI century: demographic characteristics based on epigraphic data”. At first, are clarified, the scientific apparatus and definitions related to concepts such as “prosopography”, “female christian prosopography” and the scope of researched epigraphic material. It is also addressed the question why the specific epigraphic monuments in question originate only from the Apennines. This article reminds of some demographic researches, but in this case it handles data extracted from late antique monuments. The profiles of 72 christian women, for which archeology provided accurate data on the year of birth and death, as well as some personal and social characteristics (data on celibacy, marital status, etc.), were analyzed in detail. Information is also available on the villages or temples where gravestones or mosaics (or information corpora) have been found. The contributing nature of the observations is that on the basis of specific archaeological material, life-cycle information on christian women is derived: average life expectancy, infant mortality data or marrying range (usually minimum age of 12-14 year old). The information is summarized in detail in tables.

Boiadzhiev, R. Dissemination of Christianity amongst Women of the Age of Constantine the Great. – In: *La figura di Costantino imperatore e l'ideologia imperiale nella storia culturale, religiosa e civile dei Paesi slavi* (a cura di Fr. Braschi; M. Di Salvo), [Accademia Ambrosiana; Slavica Ambrosiana, 4]. Milano, 2013 (ISBN 978-88-7870-842-6), p. 37-48.

In the last few decades science has seen so much written about the reign of Constantine I (306-337), that we can confidently claim that the image of the emperor has been too idealized. Something else is more important though. Next year we will celebrate what is maybe the most important act of the reign of emperor Constantine – “Edictum Mediolanense” (The Edict of Milan) from year 313. Regardless of whether

“Caesar” Constantine declared religious tolerance as early as 306 or Galerius issued the “Edict of Tolerance” in 311, the importance of “Edictum Mediolanense” is undisputed - both for the church and for historical science. With its acknowledgement, christianity entered in an era of uplift.

It is indicative, that in the second half of the IVth century, when the higher social stratum was becoming more and more christianized, it was often the women in aristocratic families that were the first to find the way to the church. In resume, the christian women from the era of emperor Constantine represent a syncretic mixture of early women worship, of established “latin” monasteries in Holy Land, etc. In Late antiquity epigraphic evidences (stellae, sarcophaguses), official inscriptions, mosaics, as well as from copies of literature (and epistolic) texts “spring” out the names of a multitude of christian women. In the course of research it turns out that in about 14 - 15 % of the epigraphic or written evidences (*epistulae*) there is data about the exact longevity of the lives of christian women. The women of constantinian time (i.e. IVth century) had an average life expectancy of about 37 years (from 32 evidences). In the next century - Vth, the average life expectancy of christian women in the Apennines reached 43 years. New discoveries in the field of *Women’s Christian prosopography* would undeniably shed more light onto the lives of the christian women from the time of the Late antiquity.